

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ
PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY

FTAMP 159.9

**«ИННОВАЦИЯЛЫҚ», «ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ», «КРЕАТИВТІЛІК»
ҰҒЫМДАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ**

А.Б. НАРЕНОВА [0000-0003-4069-7298]

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail: narenova60@list.ru

Андатпа. Мақалада «инновациялық» және «шығармашылық», «креативтілік» ұғымдарының психологиялық мәні мен мазмұны қарастырылған. «Инновация» дегеніміз – бір нәрсені сапалы өзгерту процесі, сонымен қатар бұл өзгерістің нәтижесі болып табылады. Инновациялық процестердің жетістігі көп жағдайда пәннің психологиялық параметрлерімен анықталады және жаңа идеялар мен технологиялардың жұмыс істеу құзыретіне байланысты. Бұл құзыреттіліктің екі негізгі жағы бар. Біреуі олар осындай идеяларды шығарумен (шығармашылық), және екіншісі – қабылдау, нақтылау, тарату және енгізумен (инновациялық) байланысты. Қазіргі уақытта ғылыми әдебиеттерде бұл туралы пікірталас жүріп жатыр «креативтілік» және «инновация» ұғымдары бір-бірімен байланысты. Креативтілік ең алдымен шығармашылық процесімен байланысты, жаңа ықтимал пайдалы идеяларды тудыру. Осы идеялардың көмегімен басқалармен алмасуға болады, бірақ олар тек іс жүзінде қолданылса инновацияларға айналады. Сондықтан креативтілікті инновацияның алғашқы қадамы деп, санауға болады. Шығармашылық – бұл жаңа өнімдер мен теорияларды қолдануда шешімдерге, идеяларға әкелетін психикалық процестерді көрсету, түсіну, өнер түрлерін құру. Шығармашылықты зерттеу қажеттілігі психофизиологиялық (биометриялық) тәсілдің пайда болуына әкелді. Бұл тәсіл шығармашылық үдерістердің биологиялық және психофизиологиялық негіздерін, шығармашылық тұлғаның ерекшеліктері, креативтілік анықтау мен зерттеуге негізделген. Осы бағыт аясында адам миының қызметі мен әртүрлі танымдық функциялары мен ерекше эмоционалды жағдайлар арасындағы қатынастары талданады.

Түйін сөздер: инновация, шығармашылық, креативтілік, психологиялық параметрлер, технологиялар, құзыреттілік, интеллектуалды табалдырық, интеллектуалды бастама.

Инновацияның өте күрделі екендігіне байланысты, адам өмірі көп аспектілі құбылыс болғандықтан олардың әр түрлі түсініктері мен анықтамалары бар. Сонымен қатар, қазіргі кезде бірқатар терминдер қолданылады, олардың мәні бойынша «инновация» терминінен көп айырмашылығы жоқ. Олардың арасында «жаңалық енгізу», «шығармашылық» және т.б. бар.

Инновацияларды енгізудің психологиялық мәселелеріне байланысты біз шетелдік ғалымдар – К. Девис, Т. Питерс, Р. Уотермен және Ресей ғалымдары Н.И. Лапин, В.Ф.Галыгин,

Е.Т.Гребнев, Ю. Вооглайд, А.И. Пригожин, Н.А. Ильина, О.С. Советова сияқты зерттеушілердің есімдерін айтамыз. Бірқатар ғалымдар инновация жаңа технологияны өнімдер, қызметтер, өндірісті және еңбекті ұйымдастырудың жаңа формалары, қызмет көрсету және басқару деп санайды.

Инновация – бұл жаңа тәртіп, жаңа әдіс, өнертабыс, жаңа құбылыс. Инновация – бұл сөзбе-сөз үдеріс жаңа нәрсені пайдалану. Іске асырудан бастап инновациялар жаңа сапаға ие болып, инновацияға айналады. «Инновация» дегеніміз – бір нәрсені сапалы өзгерту процесі, сонымен қатар бұл өзгерістің нәтижесі болып табылады. Инновация сферасындағы қызмет етуші ғалымдар, өздерінің инновация терминдері мен ұғымдарын қолданады. Сондықтан инновация ұғымының өзіндік халықаралық стандартын әзірлеу қажет болды. Сонымен, инновация - бұл шығармашылықтың соңғы нәтижесі іс жүзінде қолданылатын және белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға қабілетті жаңа немесе жақсартылған өнім немесе технология түрінде қамтылған қызмет. Бұл процесс ғылыми-техникалық революциямен тікелей байланысты, бұл соңғы 4-5 жылда белсенді дамып келе жатқан компаниялардың өзгерістерінде елеулі орын алады.

Инновациялар қажеттілігінің себептері проблемалық жағдаймен анықталады, атап айтқанда:

- тапсырыспен, бұйрықпен;
- өндіріс ұйымындағы еңбек сапасының, тиімділігінің төмендеуі және т.б.
- өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу;
- жаңа жағдайларды, қызмет шарттарын, пайдалану.

Сонымен, бірқатар мамандар келесі сипаттаманы жаңа инновациялар сәтті болу үшін анықтайды:

- жаңалығы немесе бірегейлігі;
- қызметке емес, өнімге басты назар аудару;
- анық емес, жасырын қанағаттандыруға назар аудару қажеттіліктері;
- соның негізінде патенттелген өнімді әзірлеу жаңа технологиялық платформа жасауға

болады.

Себебі инновация маңызды атрибутқа айналады экономикалық, әлеуметтік және мәдени шындық, сондай-ақ жеке адамдар өмірінде, оларды талдау үшін жаңа әдістемелік құралдарды тарту қажет. Инновация әр түрлі пәндердің зерттеу нысаны бола алады экономика, әлеуметтану, психологиядан бастап медицина және дін пәндермен аяқталады. Осы пәндер шеңберінде жүргізілген талдау жаңа пәндерді әзірлеуді қажет етуі мүмкін, бұрыннан жасалған және тексерілген әдістер мен модельдерді қолдана отырып, пәндерге тән жүзеге асырылады.

Инновациялық процестердің жетістігі көп жағдайда пәннің психологиялық параметрлерімен анықталады және жана идеялар мен технологиялардың жұмыс істеу құзыретіне байланысты. Бұл құзыреттіліктің екі негізгі жағы бар. Біреуі олар осындай идеяларды шығарумен (шығармашылық) және екіншісі – қабылдау, нақтылау, тарату және енгізумен (инновациялық) байланысты [1, 17-19 б.].

Қазіргі уақытта ғылыми әдебиеттерде бұл туралы пікірталас жүріп жатыр «креативтілік» және «инновация» ұғымдары бір-бірімен байланысты. Креативтілік ең алдымен шығармашылық процесімен байланысты, жаңа, ықтимал пайдалы идеяларды тудыру. Осы идеялардың көмегімен басқалармен алмасуға болады, бірақ олар тек іс жүзінде қолданылса инновацияларға айналады. Сондықтан креативтілікті инновацияның алғашқы қадамы деп, санауға болады. Егер соңғы онжылдықтардағы ғылыми психологиялық әдебиеттерде теориялық және эмпирикалық кең көлемде ұсынылған креативтілік және шығармашылық ойлауды зерттеу, одан кейін психологиялық заңдылықтарын зерттеу, трансформация және жаңа идеялар мен шешімдерді енгізу инновациялары айтарлықтай аз. Бұл жағдайдың негізгі екі себебі бар. Олардың біріншісі соңғы уақытқа дейін қоғам мұндай айқын қажеттілікке ие болған жоқ, идеялар мен шешімдерді іске асыру соңғы онжылдықтар технологиялары. Сондықтан инновацияларды зерттеу саласында айтарлықтай прогресс сезілмеді. Екінші себеп, көптеген адамдар қазірдің өзінде креативтілік және шығармашылық ойлауды классикалық зерттеу түпнұсқа және шығармашылықтың болашақ тағдырын талдау идеялары, сондай-ақ оларды қабылдау, нақтылау және іске асыру процестері қарастырылмаған. Бұл мәселелер шығармашылықтың көптеген теорияларында «екінші» болып саналды, және оған тиісті көңіл бөлінбеді. Талдауға қосылу үрдісі инновациялық компонент немесе оны жеке пәнге бөлу психологиялық зерттеудің басталуы ХХ ғасырдың екінші жартысында пайда болғаны көптеген теориялар мен модельдерде көрінеді.

Бұл тенденция қолдану кезінде айқын байқалды шығармашылықты зерттеудің көпсалалы және жүйелік тәсілдері. Иллюстрациялар үшін негізгі бағыттарға қысқаша шолу және адам өмірінің осы құбылысын зерттеуде жіктеме береді. Қазіргі ғылыми психологиялық тұрғыда болғанына қарамастан креативтілік пен шығармашылықты зерттеуге арналған әдебиеттер жеткілікті түрде берілген, онда жүйелілік, әр түрлі зерттеушілердің осы психологиялық санаттар мағынасын түсінуі жетіспейді. Түсінушілікпен бірге шығармашылықты анықтауда шығармашылықтың табиғаты, олардың мәнін тек төмендеу үрдісі бар. Нәтиженің жаңалығы мен бірегейлігін «қамтамасыз ету» өнімнің шығармашылық қызметі. Сонымен, А.Ребердің «Үлкен түсіндірме психологиялық сөздігінде» келтірілген шығармашылықтың осындай анықтамасы: «Шығармашылық – бұл қолданылатын термин

шешімдерге, идеяларға әкелетін психикалық процестерді көрсету, түсіну, өнер түрлерін құру, теориялар немесе кез келген ерекше және жаңа өнімдер».

Э.П.Торренс шығармашылықты шығармашылық ойлаумен теңестіреді, бұл, ең алдымен, проблемаларды шешу процесімен байланысты деп санай отырып келесі компоненттерден тұрады:

- проблемаға сезімталдық жағдайлар;
- проблеманы іздеу, анықтау және тұжырымдау;
- генерациялау мәселені қалай шешуге болатындығы туралы болжамдар;
- осы болжамдарды тексеру;
- шешімдерді табу және тұжырымдау;
- түсіндіру және насихаттау нәтижелері [2, 24-25 б.].

Шығармашылық қабілет табиғаты туралы идеялар пікір таластық сипатта. Владимир Николаевич Дружинин шығармашылықты түсінудің кем дегенде үш негізгі тәсілін көрсетеді. Олардың біріншісіне сәйкес, шығармашылық қабілеттің болуы күмән тудырады, өйткені шығармашылықты анықтауда құндылықтар, мотивация, жеке қасиеттер және т.б. Екінші тәсілде негізінен ақыл тәуелді емес өзіндік қабілет, шығармашылық ретінде қарастырылады. «Релаксацияланған» нұсқада бұл позиция «интеллектуалды табалдырық теориясында» көрінеді, оған сәйкес шығармашылық пен ақылдылық тек белгілі бір «табалдырыққа» дейін өзара тәуелді. Бұдан тыс шегі, олар тәуелсіз болады. Жақтаушылардың үшіншісі интеллект деңгейі жоғары шығармашылық екен шын мәнінде анықтайды.

Шығармашылықты зерттеу саласындағы жұмыстарды талдау және ғылыми әдебиеттерде ұсынылған авторлардың зерттеу ұстанымдары мен олардың көзқарастары шығармашылықтың көпқырлы екенін көрсетті.

Көптеген зерттеушілер кез-келген талдауды ғана басшылыққа алады осы құбылыстардың бір жағы. Олардағы пәннің шығармашылық қызметі қоршаған ортамен байланысы шеңберінен тыс жиі зерттеледі әлеуметтік, мәдени және экономикалық шындық. Бұл жағдайларда, осы психологиялық категорияның мәні жіберіліп алынды. Сондықтан, шығармашылық бойынша зерттеу көлемі және талдау кезінде олардың көп деңгейлі шешімін ескере отырып шығармашылық, шығармашылықтың жеке-дара компоненттері ғана емес субъектінің қызметі, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық, мәдени және т.б. факторлар зерделенеді. Алайда, қазіргі психологияда нақты заңдылықтар осы факторлардың шығармашылыққа әсері жеткілікті зерттелмеген. Шығармашылықты зерттеудегі әр түрлі тәсілдер оларды жіктеу қажеттілігіне әкелді. Көбінесе бұл туралы әдебиеттерде айтылады шығармашылық пен шығармашылық ойлауды зерттеу тәсілдерінің жіктелуі, тарихи

принципке негізделген. Сонымен, О.К.Тихомировтың айтуы бойынша бізге мынаны ажыратуға болады: ассоционисттік, психоаналитикалық, когнитивті және басқа тәсілдер.

Р.В.Майер шығармашылықты зерттеудегі алты негізгі тәсілді көрсетті:

- психометриялық,
- тәжірибелік,
- өмірбаяндық,
- биологиялық,
- компьютерлік,
- контексттік [2, 356].

Шетелдік ғылыми психологиялық әдебиеттерде креативтілікті зерттеу оны талдау бағытында негізінен психофизиологиялық алғышарттар, танымдық аспектілер, ерекшеліктер саласындағы, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық шығармашылық қызметтің детерминанты жүргізіледі. Сонымен қатар, мынаны атап өткен жөн креативтілік пен шығармашылықты зерттеудің барлық тәсілдерінде психометриялық әдістер кеңінен қолданылады.

Шығармашылық іс – әрекеттің маңызды детерминанттарының бірі шетелдік зерттеушілердің пікірінше, оның туа біткен және генетикалық мұра сипаттамалары болып табылады. Шығармашылықты зерттеу қажеттілігі психофизиологиялық (биометриялық) тәсілдің пайда болуына әкелді. Бұл тәсіл шығармашылық үдерістердің биологиялық және психофизиологиялық негіздерін, шығармашылық тұлғаның ерекшеліктері, креативтілік анықтау мен зерттеуге негізделген. Осы бағыт аясында адам миының қызметі мен әртүрлі танымдық функциялары мен ерекше эмоционалды жағдайлар арасындағы қатынастары талданады. Бұл тәсілдерді анықтау мен зерттеуде шығармашылық үдерістердің биологиялық және психофизиологиялық негіздерінде, осы бағыт шеңберіндегі креативтілік, шығармашылық және т.б. қасиеттерінде адам миының жұмыс істеуі мен оның өзара байланысы, түрлі когнитивтік функциялармен, сондай-ақ оның шығармашылығымен бірге жүретін эмоционалды жағдайлар белсенділігінде талданады. Көптеген эксперименттік зерттеулер шығармашылық адамдардың психофизиологиялық сипаттамаларын ашты олардың арасында солақайлар көбірек. Бұдан мынандай қорытынды жасалды оң қолға қарағанда солақайлар креативті. Нәтижелер бойынша Г.Айзенктің зерттеулерінде, деңгейі жоғары адамдар шығармашылық, психотизм шкаласында жоғары көрсеткіштерге ие. Оның пікірінше, жоғары шығармашылық және шизофренияға бейімділік бірдей тұқым қуалаушылық факторды анықтайды [3, 64-67 б.].

Адам шығармашылығының маңызды аспектілерінің бірі танымдық процестер немесе басқа формада, ұсынылған шығармашылық іс-әрекет болып табылады. Осыған байланысты

шығармашылық туралы зерттеулерді кеңінен қолдану когнитивті тәсілге ие болды, оның дамуы көбіне субъектінің танымдық процестерін зерттеу нәтижелерімен анықталады. Олардың ішіндегі ең маңыздысы ойлау. Танымдық көзқарас өкілдерінің көптеген еңбектерінде зерттеу шеңберінде шығармашылық ойлау мәселесі зерттеледі де, мета - когнитивті деңгейдегі субъектінің белсенділігі, қашан адам өзінің бағытын саналы және ерікті түрде ойлау процесіне бағыттап анықтайды. Адамның ішкі қарама-қайшылықтары мен қақтығыстарын ескере отырып, объектіні немесе проблемалық жағдайды әр түрлі жағынан қарастыруы диалектикалық ойлау қабілетімен байланысты. Көптеген зерттеушілер креативтілік негізінен әдеттегі танымдық процестерден ерекше өнімдердің пайда болуын қамтиды. Өзінің шығармашылық белсенділігінде адам, осы процестерді қолдана отырып, ол өзі жинаған білімге жүгінеді. Өткен тәжірибе мен есте сақтаудың шығармашылыққа әсер ету мәселелері психологиядағы ең тартысты мәселелердің бірі креативтілік. Бұл әсер оң деп болжанады және теріс сипаты болуы мүмкін. Шығармашылықтың маңызды сипаттамаларының бірі адамның жаңа проблемалық аймақтарды табу қабілеті болып табылады. Д.П.Гилфордтың пікірінше, психологтар «... көру қабілетін зерттеу мәселесі керек; жалпы мәселені сезіну». Осылайша, зерттеушілер шығармашылықты зерттеудің басым бағыты ретінде мәселелерді іздеу, қою және тұжырымдау процестерін қарастырады.

Кейбір авторлар шығармашылықты зейін процестерімен байланыстырады. Феликс Мендельсонның тұжырымдамасы бойынша шығармашылық адамдар үшін зейіннің кеңейтілген өрісімен сипатталады (зейінді шоғырландыру), онда көріністердің аз саны белсендірілген кезде, шоғырланған зейін осындай сананың жағдайына сәйкес келеді.

Креативтілік пен шығармашылық ойлаудың танымдық аспектілері мүмкіндіктерді зерттеу аясында қарқынды зерттелуде осы құбылыстарды компьютерлік модельдеу. Компьютерлік модель - адам сияқты шығармашылық және түпнұсқа идеяларды шығара алатындай мүмкіндіктер іздеуге бағытталған. Осыған байланысты креативтілік пен шығармашылық процесті одан әрі модельдеу үшін негіз бола алатын сипаттама туралы сұрақ туындайды. Шығармашылық іс-әрекетті компьютерлік модельдеудегі негізгі жетістіктер бұрыннан қойылған міндеттер мен мәселелерді шешумен байланысты. Креативтілік пен шығармашылық ойлауды зерттеудің ең көп саны адам шығармашылығының стилі мен мазмұнын анықтайтын жеке ерекшеліктерін зерттеумен байланысты. Жеке тәсіл ерекшеліктері мен белгілерді зерттеуге бағытталған шығармашылық тұлға, оның ынтасы және өмірлік жолы. Психоанализ негізін қалаушы З.Фрейд шығармашылық нәтижесі жыныстық құмарлықтың басқа (әлеуметтік мақұлданған) қызмет саласына ауысуы (сублимация) деп тұжырымдады [4, 39- 41 б.].

Зигмунд Фрейдтің шығармашылық қабілеттер табиғаты туралы көзқарастары детерминистік қатаң болды. Ол адамның шығармашылық іс-әрекетінің бастауы оның ерте балалық шағында деп санады. Ол өзі дамып келе жатқанда іс жүзінде өзінің шығармашылық қабілеттеріне де, олардың көріністерінің мазмұны мен стиліне де әсер ете алмайды.

Жоғарыда біз негізгі шетелдік ғылыми әзірлемелердегі шығармашылықты зерттеу салаларын қысқаша сипаттадық. Алайда, сипатталған тәсілдерден басқа шығармашылықты зерттеу бағыттары өте көп. Олардың көпшілігі осы саладағы қазіргі кезең оқиғаларына айқын және терең ұсынылған. Біздің еліміздегі креативтілік пен шығармашылықты зерттеу саласындағы көптеген жаңалықтар Л.С.Выготскийдің мәдени-тарихи тұжырымдамасының теориялық негізіне, сондай-ақ А.Н.Леонтьевтің іс-әрекет тәсіліне негізделген.

Сонымен, Л.С. Выготский адамның шығармашылық әрекетін, оның арқасында жаңа нәрсе жасалынуын бұрыннан бар нәрсені пайдалануға негізделген ажырату қажеттігін көрсетті. Сонымен бірге: «оны жасанды қызметпен сыртқы әлемнің қандай да бір нәрсесі жасай ма, жоқ әлде адамның өзінде ғана өмір сүретін және ашылатын ақыл-ойдың немесе сезімнің құрылуы маңызды емес» деп атап өтті [5, 18 б.].

Л.С.Выготский шығармашылық процестің уақытша дамуын құрайтын төрт негізгі компонентті бөліп көрсетеді:

- тәжірибенің негізін құрайтын сыртқы және ішкі қабылдау;
- қабылданған әсердің диссоциациясы;
- бұрын қабылданған бірлестік әсер;
- оларды жүйеге келтіре отырып, жеке бейнелердің тіркесімі.

Л.С.Выготскийдің маңызды тезистерінің кейбіреулері ресейлік шығармашылық психологияның дамуына әсер етуі базалық психологияны туғызатын аффект пен интеллекттің бірлігі туралы ережелер тар - танымдық тәсілден тыс шығармашылық, сонымен қатар жорамалдар адамның шығармашылық іс- әрекетінің әлеуметтік-мәдени шарттылығы болды. Отандық зерттеушілер іздеуге үлкен көңіл бөлді «шығармашылық» ұғымының адекватты анықтамасы, сәйкестендіру шығармашылық процестің психологиялық механизмдері, жеке тұлғаны зерттеу шығармашылық белсенділікті, сондай-ақ бейсаналық процестерді анықтау, шығармашылық актіге енгізілген. Я.А.Пономарев біртектіліктің жоқтығын алға тартты тек олардың ғана емес, тіршілік етуін болжайтын адам іс-әрекетінің нәтижесі тікелей (саналы), сонымен қатар жанама өнімдер (бейсаналық) өнімдер. Я.А.Пономаревті қосымша өнімдер ерекше қызықтырады. Ол оның танылмайтындығын көрсетеді: «... жанама өнімнің көрінісі болмайды және оны шешім қабылдаумен әдейі қолдануға келесі міндеттер жүзеге асырылады» [6, 44 б.].

Шығармашылықты зерттеу үшін Я.А.Пономаревтің жанама өнімнің адам үшін маңыздылығы оның тікелей қызмет өнімі үшін тартымдылық деңгейіне байланысты екендігі туралы тезісі де маңызды. Ол тақырыпты кеңірек проблема жағдайына қосудың маңыздылығына назар аударады, бұл оған шешім принципін негізге ала отырып тиімді абстракциялауға, содан кейін оны неғұрлым күрделі мәселені шешуде іс-әрекет немесе операция әдісі ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл шешуші міндеттерде шығармашылық процестегі ойлау мен шығармашылық қабілетті талдаудың жоғары деңгейін шығарады. Я.А. Пономарев шығармашылық процестің моделін төрт фазаны қосып ұсынды. Ол бірінші кезеңде, тақырып деп мәселенің логикалық талдауын жүргізеді, екіншісінде - интуитивті шешімі бар, үшінші тұлға бойынша ауызша сөйлейді, интуитивті шешімді (ауызша тұжырымдау), ал төртіншісінде, вербальды шешім рәсімделеді немесе қисынды түрде толық формада беріледі. Тұлға феномені жүйесінде, оның когнитивтік сферасы ғана емес интеллектуалды бастамасы болып табылады. Адамды ынталандырмаған әрекет, сол кезде тапсырманың талаптарына ғана емес, белсенділікке де байланысты субъектінің жеке басы, бірінші кезекте мотивациялық – құндылық оның барлық деңгейлері қатысады. Интеллектуалды бастама мәні бойынша адамның жеке басының жүйелік қызметін кешенді және көп деңгейлі құрылымы білдіреді [7, 62-63 б.].

Диана Борисовна Богоявленская әдісімен жүргізген тәжірибелерінде «Шығармашылық өріс» интеллектуалдылықтың үш негізгі деңгейін анықтады: «продуктивті - ынталандырушы» деп белгіленген іс-шаралар, «эвристикалық», «шығармашылық». «Продуктивті - ынталандырушы» деңгей адамның интеллектуалды бастамасының ішкі танымдық қызығушылығы болмауымен сипатталады. Интеллектуалды белсенділіктің «эвристикалық» деңгейі сыртқы талаптар мен ынталандырулармен ғана емес, сонымен қатар адамның танымдық іс-әрекет процесіне деген қызығушылығымен анықталатын интеллектуалды бастаманың элементтерімен сипатталады. Алайда, мұнда интеллектуалды бастама ең айқын түрінде ұсынылған жоқ, өйткені ол әлі де сырттан қойылған мәселелерді шешуге бағытталған. Бірақ адам тапқан заңдылық болашақта ол үшін эвристикалық функцияларды орындайды, басқа да осыған ұқсас мәселелерді шешуге көмектеседі.

«Шығармашылық», интеллектуалды белсенділіктің ең жоғарғы деңгейі шешімнен заңдылықтар мен эвристиканы іздеу кезіндегі орын берілген тапсырмалар «қолданбалы», басқа міндеттерді сәтті шешу, өзіндік мәселені қалауға бағынады. Адам жаңа мәселені шешу үшін қызықты және маңызды екенін ескере отырып, мұндай іс-әрекеттегі міндеттерді шешу процесін тоқтатуға дайын. Д.Б. Богоявленскаяның көзқарасы бойынша шығармашылық пен ойлауды зерттеудегі процессуалды іс-әрекет парадигмасының мәні жеке детерминанттарға

баса назар аударумен сипатталатын шығармашылық процесті форма ретінде түсіндіру және сипаттау субъект тұлғасының белсенділігіне жатады. Ресейлік авторларда тақырыптың көбіне көп күш жұмсайтын шығармашылық іс-әрекетке тікелей және қарқынды ықпал ету қызығушылығын зерттеді.

Сонымен, А.М. Матюшкин танымдық процестегі субъектінің ішкі мотивациясының маңыздылығы және шығармашылық іс-әрекетке назар аударады. Ол іздеуді бастау үшін субъектінің зерттеу белсенділігі зерттелушінің зерттеушілік қызметі оның проблемалық жағдайға жеке қатысуын талап етеді [8, 23 б.].

В.Н. Дружинин шығармашылықты зерттеуге өз үлесін қосты. Ол ұсынған «интеллектуалды диапазон моделі» адамның шығармашылық және ақыл-ой қызметінің маңызды факторларын кешенді түрде талдауға мүмкіндік береді:

- интеллект деңгейі (психометриялық әдістерді қолдану арқылы өлшенеді);
- әр түрлі іс-әрекеттегі субъектінің жеке продуктивтілігі (шығармашылық, кәсіби, оқу);
- адамның жеке интеллектуалды жетістіктерінің «төменгі» және «жоғарғы» шектері.

В.Н. Дружинин осы модельдің үш негізгі салдарын бөліп көрсетеді:

1) адамның іс-әрекетке ену сәттілігі анықталады тек оның интеллект деңгейі және осы іс-әрекеттің күрделілігімен;

2) кез-келген іс-әрекеттегі нақты жетістіктер мотивация мен құзыреттіліктің параметрлерінен тәуелді, сол іс-әрекет мазмұнымен байланысты;

3) адамның жеке интеллектуалды деңгейінің жетістіктері іс-әрекеттің қиындығына мен мазмұнына байланысты емес, бірақ оның тек жеке интеллектісінің деңгейіне байланысты болады [9, 14-186].

В.Н. Дружинин өз тәжірибелерде шығармашылық динамикасының кейбір ерекшеліктерін ашты:

- оның «көтерілуінен» кейін белгілі бір төмендеуі жүреді;
- невротизация мен тепе-теңдіктің әсерінің бұзылуының көрінуі оның өсуімен байланысты;

- шығармашылықтың тепе-теңдіктен кейін «көтерілуі» әр түрлі жолмен қалпына келуі;

- шығармашылық іс-әрекеттегі субъектілер типологиясы шығармашылықтың артуындағы эмоционалды реакцияларға байланысты. В.Н. Дружининнің жетекшілігімен жүргізілген зерттеулер Ресей ғылым академиясының психология институтындағы қабілеттер психологиясының зертханасында шығармашылық дегеніміз - мінез-құлықтың реттелуі жоқ жерде тақырып (тапсырма үшін уақыт алынып тасталды, бәсекелестік элементтері, бағалау және т.б.) диагностиканың оңтайлы шарттары екенін көрсетті.

Сонымен, шығармашылық белсенділік шығармашылықпен анықталады, арнайы (реттелмеген) көрінетін (ішкі) мотивация өмір сүру жағдайлары, бірақ оның деңгейінің «жоғарғы» шектеулі көрінісі – бұл жалпы («ағымдағы», Рэймонд Бернанд Кэттелл бойынша) интеллект деңгейі. Сол сияқты, «төменгі» шегі бар: ең төменгі деңгейі интеллект, оған дейін шығармашылық көрінбейді. Шартты шығармашылық продуктивтілік пен интеллект арасындағы байланысты түрдегі теңсіздікті: $IQ \text{ «іс-әрекеті»} \leq Cr \leq IQ \text{ «индивидті»}$ қорытындылауға болады [10, 81-82 б.].

Әдебиеттер тізімі

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: Учебное пособие для студентов высш. уч. заведений / Д.Б. Богоявленская. – Москва: Издат. центр «Академия», 2012. – 320 с.
2. Яголковский С.Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы /С.Р.Яголковский. – Москва: Изд. дом. Высшей школы экономики, 2011. – 270 с.
3. Майкл Микалко. Взлом креатива / Микалко Майкл. – Москва: «МАНН ИВАНОВ И ФЕРБЕР» 2016. – 298с. (Перевод с английского Александра Коробейникова)
4. Малахова Н.Н. Инновационная культура как фактор изменений современного общества / Н.Н. Малахова. – Москва.: Библио-Глобус, 2017. – 340 с.
5. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент. Учебник / В.Г. Медынский. –Москва: ИНФРА-М. 2011. – 295 с.
6. Бобченко Т. Г. Психологические тренинги. Учебное пособие / Т. Г. Бобченко. – Москва: Юрайт, 2020. –132 с.
7. Гонина О. О. Психология. Учебное пособие / О. О. Гонина. – Москва: Кно Рус. 2019. –320 с.
8. Гуревич П. С. Психология и педагогика. Учебник и практикум для академического бакалавриата / П. С. Гуревич. – Москва: Юрайт.2019. – 430 с.
9. Дереча В. А. Психология зависимостей. Учебное пособие для вузов / В.А. Дереча. – Москва: Юрайт. 2019. –160 с.
10. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. Учебное пособие для бакалавриата / В. Н.Дружинин. – Москва: Юрайт. 2019. – 386 с.

References

1. Bogoyavlenniy D.B. (2012). Psikhologiya tvorcheskikh sposobnostey [Psychology of creative abilities]. Uchb.posobie dlya sned. visch.uch. zavedeni. Moskva: Izdat. shentr «Akademiya» [in Russian].
2. Yagolkovsky S.R. (2011). Psikhologiya innovatsiy: podkhody, modeli, protsessy [Psychology of innovation: approaches, models, processes]. Moskva: Izd.dom.Vischei shkoli ekonomiki [in Russian].
3. Maikl Mikalko. (2016). Vzлом kreativa [Hacking creative]. (Perevod s angliiskogo Aleksandra Korobeinikova) Moskva: «MANN IVANOV I FERBER» [in Russian].
4. Malahova N.N. (2017). Innovatsionnaya kul'tura kak faktor izmeneniy sovremennogo obshchestva [Innovative culture as a factor of changes in modern society]. Moskva: Biblio – Globus [in Russian].
5. Medinski V.G. (2011). Innovatsionnyy menedzhment [Innovation management] Uchebnik. Moskva: INFRA-M [in Russian].
6. Bobchenko T.G. (2020) Psikhologicheskiye treningi [Psychological trainings]. Uchebnoe posobie. Moskva: Urait [in Russian].
7. Gonina O.O. (2019). Psikhologiya [Psychology]. Uchebnoe posobie. Moskva.: Kno Rus [in Russian].
8. Gurevich P.S. (2019). Psikhologiya i pedagogika [Psychology and pedagogy]. Uchbnik i praktikum dlya akademicheskogo bakalavriata. Moskva: Urait [in Russian].
9. Derecha V.A. (2019). Psikhologiya zavisimostey [Addiction psychology]. Uchebnoe posobie dlya vuzov. Moskva: Urait [in Russian].
10. Druzhinin V.N. (2019). Eksperimental'naya psikhologiya [Experimental psychology]. Uchebnoe posobie dlya bakalavriata. Moskva: Urait [in Russian].

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ И СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЙ «ИННОВАЦИОННОСТЬ», «ТВОРЧЕСТВО», «КРЕАТИВНОСТЬ»

А.Б. НАРЕНОВА

Актыбинский региональный университет им. К.Жубанова, Актобе, Казахстан

e-mail: narenova60@list.ru

Аннотация. В статье рассматривается психологическое значение и содержание понятий «инновационность» и «творчество», «креативность». «Инновация» - это процесс качественных изменений, и это

результат изменений. Успех инновационных процессов во многом определяется психологическими параметрами дисциплины и зависит от компетентности в новых идеях и технологиях. У этой компетенции есть два основных аспекта. Один связан с производством таких идей (креатив), а другой - с приемом, доработкой, распространением и реализацией (инновация). В настоящее время в научной литературе обсуждаются понятия «креативность» и «инновационность». Творчество в первую очередь связано с творческим процессом, созданием новых потенциально полезных идей. Этими идеями можно поделиться с другими, но они могут быть обновлены, только если они будут реализованы на практике. Поэтому творчество можно рассматривать как первый шаг к инновациям. Творчество - это демонстрация, понимание, создание форм искусства, которые приводят к решениям, идеям в применении новых продуктов и теорий. Необходимость изучения творческих способностей привела к появлению психофизиологического (биометрического) подхода. Этот подход основан на изучении и выявлении биологических и психофизиологических основ творческих процессов, особенностей творческой личности, творчества. В этой области анализируется взаимосвязь между функциями человеческого мозга и различными когнитивными функциями и конкретными эмоциональными состояниями.

Ключевые слова: инновации, творчество, креативность, психологические параметры, технология, компетентность, интеллектуальный порог, интеллектуальная инициатива.

PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE AND CONTENT OF THE CONCEPTS «INNOVATION», «CREATION», «CREATIVITY»

A.B. NARENOVA

K. Zhubanova Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan

e-mail: narenova60@list.ru

Abstract. The article examines the psychological meaning and content of the concepts of "innovativeness" and "creativity", "creativity". "Innovation" is a process of qualitative change, and it is the result of change. There are two main aspects to this competence. One is related to the production of such ideas (creativity), and the other is related to the reception, refinement, dissemination and implementation (innovation). Currently, the scientific literature discusses the concepts of "creativity" and "innovativeness". Creativity is primarily associated with the creative process, the creation of new potentially useful ideas. These ideas can be shared with others, but they can only be updated if they are put into practice. Therefore, creativity can be seen as the first step towards innovation. Creativity is the demonstration, understanding, creation of art forms that lead to solutions, ideas in the application of new products and theories. The need to study creative abilities led to the emergence of a psychophysiological (biometric) approach. This approach is based on the study and psychophysiological foundations of creative processes, the characteristics of a creative personality, creativity. This area analyzes the relationship between the functions of the human brain and various cognitive functions and specific emotional states.

Key words: innovation, creativity, creativity, psychological parameters, technology, competence, intellectual threshold, intellectual initiative.